

TATIANA BUTNARU

Institutul de Filologie
(Chișinău)

**VIZIUNI MITICO-FOLCLORICE ÎN CREAȚIA
LUI ANATOL CODRU**

Preferința pentru fondul mitic al folclorului românesc constituie o trăsătură esențială a universului artistic al lui Anatol Codru, acesta își revigorează scrisul prin valorificarea tradiției populare, a viziunilor și reprezentărilor ce caracterizează personalitatea creatoare a geniului anonim. Respectând cu strictețe principiile transfigurării populare, poetul încearcă, în același timp, să-și meșteșugească versul potrivit unor concepte estetice și elemente de sensibilitate modernă. În primul rând, vom evidenția subtilitatea metaforei mitice, marcată de profunzime și lirism, determinată de experiențe existențiale pe care le parcurge autorul în dramatica explorare a lumii prin ideea de preamărire a vieții și nostalgic resemnare în fața curgerii ireversibile a timpului, prin bucuria simplă de afirmare a filozoficului „a fi” ca dovadă supremă a condiției umane. Elementul mitic este redimensionat din interior și transpare în noutatea stilului modern, în tendința autorului de a-și orienta preocupările artistice spre chintesența unei mitologii străvechi, determinată de motive și viziuni simbolice deosebite. Metafora mitică suplonește realitatea, ea descinde dintr-o învolburare existențială cu deschidere spre o serie de valori și semnificații ce au conotații simbolice inedite. De exemplu:

„Scăpărînd mărgele,
Plăișor de munte,
Cununii de stele,
Orații de nuntă...

Răsărit de soare,
Drăguță mioară,
Iarba se-nfloară:
Plug la vînătoare.

Crăișor de mire,
Fire, nemurire,
Și-n nemărginire
Piatră de citire.”

(Piatra de citire)

Această complexitate de imagini poetice pornește dintr-un simbol fundamental și demonstrează, în plan artistic, redimensionarea dramatică a universului. Spiritul mioritic se îngemănează cu acea cuprindere cosmică în care pulsează duhul primar de baladă, este un cântec șoptit al sufletului într-un moment de intensă efervescență lăuntrică. Cadrul cosmic în care se profilează această confesiune poetică este „spațiul-matrice” ori „spațiul

mioritic” al creației populare. Există aici o formă de proiectare cosmică în acest spațiu mioritic, există o stare de plenitudine spirituală care îngemănează diferite tărîmuri ontologice: viața și moartea, teluricul și celestul, dragostea și ura. Autorul transpune emoțiile afective ale mitului folcloric într-o tonalitate poetică personală alimentată de intuiția populară, dar și de propria sensibilitate scriitoricească. Metafora pietrei nu numai că-și găsește un punct de tangență, dar și se suprapune simțirii mioritice, se integrează în acel ansamblu de orientări stilistice care, după sugestia lui L. Blaga, condensează trăsăturile esențiale ale „sufletului românesc [1, p. 35]. Eul liric al lui A. Codru este atît de mult preocupat de această „metafizică a ideii de piatră”, încît la un moment dat, asemenea personajului mitic, se vede „pe turn de piatră ridicat”, ca, în cele din urmă, să-și edifice propriul „mit personal”, adică:

„Un mit al ei și tot de piatră
Și piatră-n piatră a săpat”
(*Pietrarii*)

Mitul pietrei, după cum vedem, este transfigurat în spirit mioritic și semnifică „mitul lucrurilor” și „îndărătnicia materiei în eternă mișcare și transformare” [2, p. 8], este acea ctitorie sacră plămădită din cîntec și durere, dintr-o izvodire fără de moarte a unei aspirații supreme, prin proiectarea resorturilor existențiale cu o vastă sferă de cuprindere artistică. „Explorînd în mod creator valențe artistice ale unor mituri naționale sau universale, scrie cercetătorul M. Dolgan, A. Codru deseori e tentat să gîndească mitic el însuși, adică inventează fabulații mitologice de factură modernă. Perceperea mitologică a contemporaneității îi permite poetului să creeze imagini arhetipale, cu ajutorul cărora el aruncă punți de legătură primară între macrocosmos și microcosmos, introduce în conștiința umană chintesența secretă a lucrurilor cu originile lor, interpretează în mod nou neliniștile epocii” [3, p. 451]. Prin intermediul sugestiei mitice A. Codru imprimă poeziei mai multă densitate artistică, emotivitate și spirit creator. Poetica mitologizării amplifică căutările de fond și formă, realizate simultan atît prin elemente de viziune, cît și prin stilizarea motivelor lirice și sublimarea imaginii artistice. Autorul evadează într-o configurație mitică datorită unor tehnici și modele manieriste, fiind tentat de perspectiva lărgirii orizonturilor estetice prin atragerea unor motive populare „într-o rostire frumoasă, manierist-orfică” [4, p. 216]:

Din ochii mei
Co-
boa-
ră-o
Mioară
Cu
T
R
E
I
Cio
bă
nei...

Originea mitică a imaginii denotă o filozofie existențială încadrată în parametrii unei viziuni cosmice. Încântarea în fața lumii se conjugă cu reveria unei dragoste pătimăse, fapt care-l determină pe autor să se reintegreze în atmosfera mitică și, prin succesiunea detaliilor simbolice, să participe la un act solemn de inițiere. Poetul consimte sensibilitatea populară, care presupune, în plan simbolico-metaforic, alternarea secvențelor de viață, identificarea sincretică de viziuni. A. Codru sacralizează stările și trăirile sufletești, le integrează într-un spectacol existențial în care și graiul, și steaua, și cei „trei ciobănei” „pendulează” între fabulosul mitic și reprezentările imaginației sale creatoare:

„Pe un picior de plai,
Sfintule grai,
Pământ crezământ,
Venind auzind,
Unde steaua arde
Aicea departe
Ca sîngele țării,
Din piatra durerii,
Zidită adînc,
Pe sori care ning,
Pe cumpăna firii
De sfîntă citire
Și-aducere-aminte,
Sărutînd cuvinte,
Suflete sfinte.”

(*Eminescu*)

Ambele poezii converg spre aceeași orientare stilistică și se află sub semnul interogației mioritice. Conceptul mitic devine, în acest sens, un model ipotetic, simbolul generator de idei și reflecții lirice, este un mod de a privi lumea, creația, iubirea.

Jertfa Meșterului Manole implică ridicarea omului la o dimensiune simbolică prin care își manifestă rosturile sale existențiale circumscrise inițierii și dăinuirii mioritice. Motivul nunții, preferat de autor, conferă versurilor noi conotații semantice. Astfel, poetul intuiește „o intrare nouă în mit”, unde, la „icoana jertfirii mioarei”, coboară „baciul Manole”, pentru ca:

„Din răscruce de veac, cu berbeci înfloriți
El turma și-o-nalță cu turla spre soare,
Spre ultima jertfă a Mioarei fecioară,
La nunta de taină, surpînd-o-n părinți.”

(*La nunta de taină*)

Simbolurile și imaginile poetice sugerează o încadrare în atmosfera mitică. „Nunta de taină” este o metaforă cu semnificații individualizatoare; ea amintește, prin transfigurare simbolică, de nunta mioritică ce se desfășoară într-un context determinat de datele „unui anumit sentiment al destinului” [5, p. 125]. Figurația mioritică se concentrează într-o sinteză de ritual și, după cum subliniază E. Munteanu, se înscrie ca un reflex „al nemuririi dacice”

[6, p. 172]. Spectacolul nunții e lăsat, în cele din urmă, în plan vizionar, poetul este obsedat de ideea primară a mitului, pentru a revitaliza acele principii etice și estetice prin care sînt intuite reperele sacre ale ființării omenești:

„O, ctitorie, o, turmă, o, mit –
 Clopotnița stîinii purtată la gît...
 Trage, Manole, tălăngile toate:
 La nunta Mioarei dă zvon de nemoarte.”
 (*La nunta de taină*)

Situațiile tragice sînt aplanate și corelate cu niște sugestii simbolice. De fapt, A. Codru se menține în niște situații poetice specifice, iar mitul îl determină să-și recupereze stările și trăirile sufletești din interior. Autorul recrează un univers de valori marcat „de sacru, de sublim și frumos”, iar eul liric este tentat de a „se dizolva” în elementele ancestrale ale universului:

„Dar niciodată-n lume nu s-a spus
 Mai simplu, mai profund, mai fără-apus:
 Ninge Isus,
 Ninge Isus.”
 (*Și Doamne, -n cerul nostru cît prinos*)

Metafora ninsorii, și ea de sorginte mitică, poate fi circumscrisă, la fel ca la A. Blandiana, în sfera estetică a sublimului. Prin expresia „parcă-o nins cu Dumnezeu” sau „ninge Isus” este relevată o culminație a dăruirii omenești, autorul poetizînd desăvîrșirea omului prin sacrificiu și creație. Privită dintr-un alt unghi, imaginea poate fi interpretată prin prisma înrudirii omului cu divinitatea, cu semnele unui cosmos sacralizat „răscumpărat prin moartea și reînvierea Mîntuitorului” [7, p. 249].

În tendința de a releva perenitatea sacrificiului adus pe altarul slujirii frumosului, de a proiecta sinteza „unei existențe care s-a identificat cu frumosul și s-a devotat creației” [8, p. 115], se întrevide suprapunerea diferitor niveluri mitice. Spațiul spiritual mitic se reconstituie prin împletirea diverselor elemente, fie de proveniență biblică, fie ce țin de experiența creatoare a artistului căutător al absolutului, plăsmuitor al celor mai nepieritoare valori. Apartenența la universul miticului derivă și din sugestia metaforică a acestor „ninsori ancestrale”, „ei parcă-n albul pietrei ning”, aprofundînd noblețea sufletească a eului creator.

Asemenea altor poeți contemporani, A. Codru încearcă să dramatizeze substanța narativă a mitului folcloric, să-i confere noi valențe afective. Astfel, în poezia *Meșterul Manole* autorul reconstituie imaginea creatorului destinat jertfei, așa cum se profilează în mit. Drama omului cuprins de ideea desăvîrșirii spirituale prin creație, devine o metaforă a însuflețirii și efervescenței lăuntrice, o metaforă a sensibilizării cosmice. În această ordine de idei, O. Papadima vorbește despre „ideea sacrificiului maxim”, ceea ce, în opinia sa, înseamnă că „cel care plătește este însuși creatorul obligat să se jertfească în numele celui mai înalt ideal omenesc – creația” [8, p. 218]. Or, poetul atinge suprema ipostază a mitului prin creația autentică, prin zbuciumul mistuitor în căutarea absolutului. Obsedat de „genunchiul pietrei”, eroul liric din poemul lui A. Codru se transformă

în „meșterul Manole” pentru a trăi „sublimarea sofianică” [2, p. 177] a sentimentelor universal-omenești. El se contopește, asemenea personajului mitic, cu „marile comori dintotdeauna” și parcurge traiectoria timpului, sfidînd cu îndrăzneală toate barierele lui. În pofida caracterului efemer al existenței, această metaforă semnifică dobîndirea perenității prin vocație și cutezanță creatoare, printr-o disponibilitate „spre veșnica rotire a meditației în sfera poeziei” [9, p. 215]. Modelul „mitopo(i)etic” despre care vorbește M. Cimpoi într-un eseu, este „incomensurabil” și atrage-n „jocul textualizat o mulțime de semnificații care se condensează cu de la sine putere” [4, p. 216]. A. Codru creează imaginea unui tip de creator complex, etalonul unei spiritualități desăvîrșite și are tangență cu:

Pietrarii vecilor de piatră,
În piatra pietrei nemurind...,
Coboară în propria lor soartă,
Unde de vii s-au fost zidit.
(*Pietrarii*)

Plasată într-un alt context, sugestia mitică a creatorului capătă o nouă densitate estetică. Și dacă:

„Meșterul Manole mi-a fost mare neam
De-a zidit-o-n zid pe sora mea...”

atunci

„...sora mea a fost fîntînă,
Din sămînța ce-o aduse vîntul,
Și-a băut-o meșterul cu mîna,
C-a rămas în palmă doar pămîntul.”
(*Meșterul Manole*)

Metafora are o valoare unică, prin ea este exprimată setea de adîncime spirituală, de primenire sufletească. În ultimă instanță, autorul revine la imaginea tradițională a fîntînii pentru a se sincroniza cu marea poezie din arealul cultural românesc. Ideea metamorfărei meșterului în fîntînă, caracteristică și transfigurării simbolice a mitului, încheie, apoteotic, poezia lui N. Labiș și transpare ca o simbolică întruchipare a suferinței și jertfei la Gh. Tomozei, N. Stănescu, A. Blandiana, L. Damian ș. a.; e o metaforă de continuă aducere aminte, de reîmprospătare sufletească. Ea constituie o cheazășie a cîntecului pururi viu despre frumusețea dăruirii, despre condiția supremă a existenței omenești, desăvîrșită prin dragoste și creație. E „dimensiunea scump plătită a frumosului”:

„Fîntîna curge-n brazde și ulcioare,
Fără odihnă,
fără uitare,
fără somn.”

(N. Labiș, *Meșterul*)

La A. Codru, imaginea fântinii apare în cele mai diverse structuri lirice, în cele mai diferite intonații, pentru a prolifera semnificația ei conceptual-artistică. Fântîna e o oază permanentă de lumină, de revelație sufletească, de unde izvorăsc, asemenea versurilor din baladă, acorduri lirice copleșitoare, de o vibrantă emotivitate. Ca în viziunea lui Brîncuși, fântîna îi adună pe toți la „o masă a tăcerii”. În continuare, fântîna este comparată cu „un turn de mănăstire”, ea capătă conturul „unui cer de apă”, imagine a întinderii cosmice. Prin intermediul unor metafore-intertextuale, A. Codru invocă imaginea fântinii de la dimensiunea ancestrală a universului, prin dangătul „clopotelor răscolite-n piatră”, adunate sus „peste cupole”, prin murmurul de ape, din „sfere și scînteie” și rostește un „nume săpat în adînc” în „stratul de piatră”. Cadrul mitico-folcloric este adaptat unor noi resorturi sufletești. Itinerarul spiritual al lui Manole, imboldul spre creație își găsește continuare în sufletul femeii, „sora mea” care acceptă sacrificiul pentru împlinirea menirii sale supreme – de dăruire și continuitate. De aceea, asocierea fântinii cu „sora mea” își găsește echivalență simbolică în mitul folcloric și semnifică, în ambele cazuri, îndemnul spre marile începuturi, spre asumarea „veșnicului început și a veșnicei continuări” [10, p. 8].

Fântîna e comoara spiritualității, e lacrima durută, cristalizată în eternitatea ființării neamului. Prin versul final:

„Beau în cinstea celui ce-n țărîna
Și-a cioplit doar numele Fântîna.”
(*Meșterul Manole*)

A. Codru aprofundează ideea de bază a poeziei, cea despre sacrificiul suprem al omului. Este o metaforă a evocării în care s-a condensat „cîntec mare-n stropul tău să sune”, ca să întrețină vie flacăra creației și patima iubirii pentru frumos. În esențialitatea lor simbolică, elementele mitico-folclorice aprofundează toate impulsurile și trăirile universului artistic al lui A. Codru, îi deschide noi căi de explorare lirică, nuanțîndu-i capacitatea de interiorizare reflexivă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Blaga L., *Trilogia culturii*. – București, 1969.
2. Codru A., *Mitul personal*. – Chișinău, 1986.
3. Dolgan M., *Anatol Codru: de la metafora obsedantă la mitul personal // Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări*. – Chișinău, 1998.
4. Cimpoi M., *Critice. Orizont mioritic, orizont european*. – Craiova, 1970.
5. Ornea Z., *Tradiționalism și modernism în deceniul al treilea*. – București, 1970.
6. Munteanu E., *Motive mitice în dramaturgia românească*. – București, 1982.
7. Eliade M., *De la Zalmoxis la Genghis-Han*. – București, 1980.
8. *Izvoare folclorice și creație originală*. – București, 1970.
9. Ciompec Gh., *Motivul creației în literatura română*. – București, 1979.
10. Cimpoi M., *Focul sacru*. – Chișinău, 1971.